

своју традицију налази у романтичарском, односно модернистичком сукобу уметника са средином у којој ствара.

Мр Емилија А. ПОПОВИЋ
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за српску књижевност
Докторске студије
emarpovic996@gmail.com

КАНТОВ КАТЕГОРИЧКИ ИМПЕРАТИВ И РЕЦЕПТ ЗА МИСО СУПУ

Слободан Тишма, *Астјал њици риба фрици (3), Има ли коћа код куће (Б ѡро-
дукиџа, нискобуџејна ѡроза), Зайисци једној шизофреничара само за ѡриџајеле
и добронамерне*, Футура публикације, Нови Сад 2023

Роман Слободана Тишме *Има ли коћа код куће* доноси нам стари Урвидек на кулисама вечне вечери на крилима мудрог, и у тој мудрости помало уплашеног приповедача. Чег се он плаши? Приповедач се плаши обавезе кантовског субјекта који је задивљен и уплашен пред звезданим небом изнад себе и моралним законом у себи. Реконструишући приче из свог живота, које се нужно дотичу и живота других људи, он ће стално бити у недоумици да ли су се ствари баш тако одвијале и да ли је претерао негде, да ли се огрешио о неког, а онда и да ли се догађај баш тако збио и на ком је положају, на неизбежној Мебијусовој траци по којој се прича котрља, прелива и претвара, био он као посматрач, а затим и сведок тим догађајима, а потоњи приповедач, хватач истине у постмодерном стању арбитражности. Ухватити истину, сусрести се с њом на Мебијусовој траци, која је метафора за причу, како приповедач сам говори у роману, али и метафора за живот, ухватити истину, док се не претвори у нешто друго у сталној променљивости сећања и симулакруму стварности, тај задатак је јунак овог романа себи задао и, са снебивањем и оштром филозофском сумњом, покушао истину да истера на видело.

Роман је део триологије *Астјал њици риба фрици* и друга по реду књига која је издата, а претходи јој *Живот ѡесника – political nigredo* из 2022. године. Поднаслов *Зайисци једној шизофреничара* романа *Има ли коћа код куће* увод је у једну од тема коју ће роман обрађивати, а у питању је искуство болести којој сведочи приповедач. Међутим, теме које се обрађују у роману су бројне, те свако ново читање може бити другачије и нудити другу причу која одређене проблеме расветљава из различитих углова, где је читалац тај који одлучује ка чему ће окренути рефлектор. Са изузетном прецизношћу, теме које се обрађују, иако распарчаног

ткива, организоване су у текстуалну мрежу која чини добру заштиту за наизглед произвољне мотиве који никада не пропадају испод, већ чине саставни део приповедачевог света, а свака од прича је испричана до краја, или остављена да означи упражњено место, које је важна ставка у Тишминој прози. Пушка која је окачена на зид на почетку, увек опали на крају. Лик Варлаћа, власника посластичарнице, вишезначан је и подложен трансформацији, тј. мења се његово симболичко значење, што се огледа у томе како га приповедач доживљава, у којим кључним моментима његовог живота је Варлаћ пристуан, као отац, као бог слатког, као водич, као сведок, као страшни и добри бог жеље. Представљен као све-присутан, ауторитативан, неухватљив и неприступачан, а опет обожаван и мистификован, он на крају књиге као демијург лети свемиром од звезде до звезде и има важну улогу приликом одлуке коју наш неодлучни приповедач, склон релативизацији, коначно мора да донесе (ипак, да ли се и то пародира, с обзиром на то да јунак мора да се одлучи између лимуна и наранџе?). То је моменат када пушка Варлаћ коначно опали, док је током целог романа висила на зиду и опасно секирала главног јунака. Овде ћемо навести неке теме којима се приповедач бави. Као и у ранијим прозним остварењима, он тематизује проблем стварања и писања, те храбрости која је потребна да би се написала прича, о чему нас одмах обавештава још једним поднасловом, који гласи „Покушај релативизације наратије и идентитета”. Овај поднаслов упућује и на места у тексту у којима се приповедач враћа на свој роман *Грозовића или...*, како би се објаснио са многим негативним критикама и погрешним читањима до којих је дошло, упркос томе што је био у најужем избору за НИН-ову награду, а о којој, наравно, приповедач такође има мишљење. Приповедач сматра да је релативизација наратије неопходна када се пише о нечему што није непосредно искуство онога ко пише. Он сматра да је дужност писца да причу о туђој патњи заогрне другом причом, оном која проблематизује само писање и истиче немогућност писања приче о Сребреници, те стално испитивање да ли смо у праву, да ли уопште смо дати себи за право да будемо гласноговорници туђе патње. О писцима који су писали књиге о патњи коју нису лично искусили, јунак овог романа поставља питање из којег би могла да се развије озбиљна дискусија: „Иако је њихово дело осуда злочина, да ли су они ипак саучесници у тим злочинима? Смисао патње, величање патње кроз осуду. Слава жртвама, слава писцу, профитеру патње!” У поглављима романа који су насловљени са „Не читати” и сличним варијацијама, он дубоко залази у проблем писања и представљања (стварности?), расправља о теми, идентитету јунака, двојности и многострукости приповедача, његове позиције и саме личности, о узвишености поезије и траљавости прозе, о другим писцима, новосадским, светским, о узорима, пријатељима и непријатељима. Озбиљност са којом писац приступа аутопоетичким пасажима и разматрањи-

ма није допринела сувопарности и замршености текста, напротив, у роману се осећа пријатна атмосфера „ћаскања” о суштини живота. А када човек „ћаска” о суштини живота, може испасти наиван и заобилазити своје најскривеније тајне спознаје, а да не би преоптеретио саговорника и уплашио га кантовским звезданим небом изнад себе и у себи. Слободан Тишма управо то ради, растерећује текст, *не дави* читаоца причом (како је то писао још у роману *Quattro Stagioni*), али не пропушта да укаже на врхунску поезију у свету који нас окружује и да нам скрене пажњу на *Ragostī вечности*, која се може наћи на углу неке улице у сутон, када смо радосни што смо живи, како нам приповедач то дочарава. Таква места у роману представљају врхунску поезију и јака места у прози Слободана Тишме, његов омаж великом Скарданелију и Рембоу, уз које је тежио да досегне плесом језика *музика сфера*, један од сталних мотива који су нашли место у његовим најранијим романима. Та места у роману не ћаскају, она говоре о суштини.

У књизи се могу наћи коментари о данашњем друштву, прецизна запажања, преко кратких вињета писац представља свет који нас окружује и тумачи те сличице из живота које увек указују на нешто сложеније, попут политике, морала и филозофије савременог човека. Такође, важно је напоменути да је приповедач бескрајно духовит! Водећи се једним од својих сталних књижевних начела, да књижевност нипошто не сме да буде досадна, он читаоца стално држи у стању пуне пажње, скачући с теме на тему, мешајући стварност и фикцију, коментаришући актуелне друштвене проблеме попут короне и загађености, али ипак, из страха од баналности, таква коментарисања увек завршава или духовитом опаском, или чистом поезијом, или надреалистичком сличицом која га одваја од патетике и простаклука. У роману су нашле места и многе личности из света књижевности и музике, те као у *Живоју ђесника* и овде из текстуалног ткива промаљају живи људи са својим аутентичним животима и оживљавају једно прошло време Урвидека, које писац евоцира у свим својим прозним делима. Ту су Божидар Мандић, Мирослав Мандић, Синиша Туцић, Александар Тишма, Данило Киш, а у *Живоју ђесника* и многи други. Затим Александар Поповић, Кафка, Хелдерлин, Ниче, Гете, Славој (Славој Жижек? Тешко је рећи због поменуте релативизације), Петер Хандке, Флобер, Кант, и наравно велика имена класичне музике, која, како је писац рекао у једном интервјуу, представља полазну тачку за његово писање. Интересантне су епизоде у којима приповедач гледа Дискавери сајенс. Размишљајући о Космосу, он исписује неке од најлепших реченица у роману: „Проблем је у дељењу, да ли се може доћи до нечег недељивог, једночланог, до саме суштине. Или да ли је могуће доћи до празнине?” Ту је затим и приповедачев технооптимизам, размишљања о технологији на која се на неким местима наставља и размишљање о Богу, а свуда је присутна и бојазан да ли смо у могућности да

учествујемо у стварности, да будемо присутни у једном телу и са једном душом, или је то заправо увек удвајање, претакање, вишезначност и неухватљива суштина (расправљајући о овоме у роману, приповедач говори и *мешемсоматози* и *мешемсихози*). И како живети у свету који нам стално измиче? Чекати, каже приповедач: „Не, чекати Доживљај, чекати епифанију, тај трен *Радости вечности*. Само чекати! И не тражити никаква објашњења.” И на још једном месту: „А можда ми није потребно ништа. Треба само да чекам, чекање је нада, луда нада. И то било где. Бекет је то добро знао. Чекати било шта.” А како живети док чекамо? Приповедач примећује нешто у људима што би се могло назвати ликом Божијим: „Да ли људска бића ипак носе то у себи, да ли имају у себи нешто што није од овог света, нешто што пребива у унутрашњем, нефизичком простору и чега нема у спољашњем?” Питаће се да ли је то Кантов категорички императив и да ли је то оно што спасава човечанство од потпуног самоуништења и оно што спречава вечити полемос, оно што спречава вечити рат да нас коначно збрише са лица земље. Ту негде, на трагу Кантовог категоричког императива, Бога, трансценденције, празнине и Космоса, приповедач налази доброту као смисао: „Осећај доброте, бити добар по сваку цену!” И даље: „У свету који је пун зла, Кантов категорички императив је једини смисао живљења.” Добро је споменути и рецепт за мисо супу који се налази на 110. страни, а која је можда заслужна за здравље јунака, његов бистар ум, оштра запажања и кондицију помоћу које одржава филозофску расправу на високом нивоу. Можда нам то онај скромни приповедач неће признати, али можда његов алтер его хоће. Можемо га потражити у роману, присутан је.

Аутентичан стил, аутентичан приступ књижевности и уметности, озбиљно схватање улоге писца који стално сумња у своју моћ да испише суштину, бескрајно духовите опаске, замрзнуте слике из прошлости древног Новог Сада, личности заустављене на Мебијусовој траци да би биле заувек овековечене у тренутку, прегршт тема које се лагано отварају не гушећи језик који плеше, само су неки од квалитета које читалац може пронаћи међу страницама ове књиге. Само истински уметник какав је Слободан Тишма, који у животу, осим стварања уметности, како сам каже, ништа друго није радио, јер није желео да има посла са било каквим институцијама, може да напише књигу у којој искључиво из личног искуства сведочи о истини света, музици сфера, вечитом полемосу, чистој Трансценденцији и да сведочи, ово као опрезни читалац додајем, о Богу.

Мср Јелена З. ЗЕЛЕНОВИЋ
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за српску књижевност
Докторске студије
jelenazekazelenovic@gmail.com